

Colectia: 100 Capodopere

Lector: Nicoleta Arsenie
Tehnoredactor: Carmen Dumitrescu
Coperta: Florin Afloarei

Editura IDEEA EUROPEANĂ
O.P. 22, C.P. 113, București, 014780
Tel./Fax.: 021-2125692; Tel.: 021-3106618
Comenzi carte prin poștă:
Tel.: 021-2125692
E-mail: office@ideeaeuropeana.ro
www.ideeaeuropeana.ro

© Editura Ideea Europeană

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
TOLSTOI, LEV NIKOLAEVICH

Jurnal / Lev Tolstoi ; trad. din lb. rusă de Janina Ianoși ; st. introd. și note
de Ion Ianoși. - Ed. definitivă. - București : Ideea Europeană, 2019
ISBN 978-606-594-668-2

I. Ianoși, Janina (trad.)
II. Ianoși, Ion (pref. ; note)

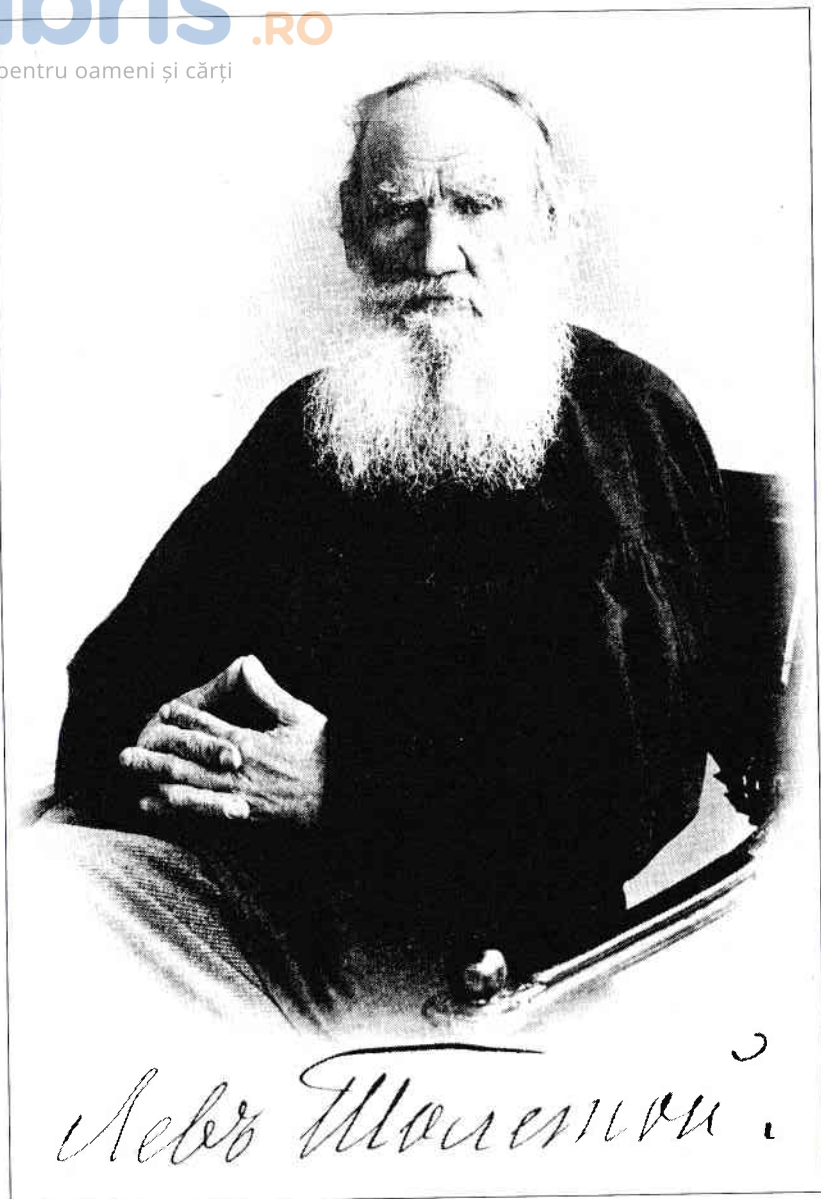
821.161.1

LEV TOLSTOI

Jurnal

EDIȚIE DEFINITIVĂ

Traducere din limba rusă de
JANINA IANOȘI
Studiu introductiv și note de
ION IANOȘI

Lev Tolstoy

CUPRINS

<i>Notă asupra ediției / 5</i>
<i>Tolstoy și tolstoismul / 10</i>
1847 / 95
1850 / 101
1851 / 108
1852 / 136
1853 / 172
1854 / 198
1855 / 234
1856 / 247
1857 / 273
1858 / 297
1859 / 311
1860 / 314
1861 / 321
1862 / 327
1863 / 336
1864 / 347
1865 / 348
1870 / 354
1873 / 358
1878 / 360
1881 / 362
1882 / 368

1883 / 370

1884 / 371

1885 / 409

1886 / 411

1887 / 414

1888 / 416

1889 / 427

1890 / 506

1891 / 559

1892 / 594

1893 / 604

1894 / 627

1895 / 659

1896 / 700

1897 / 736

1898 / 767

1899 / 786

1900 / 795

1901 / 825

1902 / 842

1903 / 853

1904 / 869

1905 / 904

1906 / 930

1907 / 963

1908 / 987

1908 / 1017

1909 / 1021

1910 / 1105

„Jurnal numai pentru mine” / 1169

Tabel cronologic / 1189

Indice de nume / 1225

TOLSTOI ȘI TOLSTOISMUL

Thomas Mann scria la centenarul nașterii lui Tolstoi: „În el, omul a fost mai puternic decât artistul și neîndoielnic mai puternic decât gânditorul”.

Această judecată, în trei trepte, ar fi cel mai nimerit motto pentru *Jurnal*. Introducerea la *Jurnal* va fi nevoită să se mulțumească însă cu mai puțin. Fără a-l pierde din vedere pe omul-artist, va trebui anume să coboare în laboratorul gânditorului. Aceasta, pentru că problemele reprezintă cea mai problematică parte a creației lui Tolstoi. Și pentru că mai persistă opinia potrivit căreia artistul și omul ar putea fi desprinși de gânditor.

Poți să crezi în relativa superioritate a imaginilor lui Tolstoi față de ideile, sau, mai exact, față de unele dintre ideile lui prea insistent explicitate. Nu poți să nu recunoști însă organica lor osmoză de ansamblu. Gânditorul, artistul și omul alcătuiesc în cele din urmă o indivizibilă treime.

În consecință, voi izola de rest gândurile lui Tolstoi, numai și numai pentru ca cititorul să nu izoleze restul de ele. Și nici să nu izoleze între ele etapele unei aceleiași creații – potrivit prejudecății, decurgând din cea precedentă și completând-o, după care la început ar fi prevalat artistul, motiv de satisfacție pentru noi, și doar după aceea ar fi dominat gânditorul, într-o enervare noastră.

Aparențele favorizează o atare diviziune; cu atât mai mult cu cât cele șase decenii de creație se împart într-adevăr în două perioade egale de câte treizeci de ani fiecare. Cezura o marchează *Spovedania* elaborată în 1879-1882, în care Tolstoi își descrie cea de „a doua naștere”. Tolstoismul este efectul acestei renașteri, în parte presupusă și în parte indiscutabilă.

Până la caracterizarea tolstoismului ca ideologie înche-gată, ca sistem coerent de cugetare (implicat și în arta tolsto-iană târzie, dovedind în continuare o excepțională valoare fi-gurativă), voi încerca să demonstrez faptul că acumulările de gândire anterioare respectivei cezuri prevestesc cât se poate de lămurit *același* tip de meditație, accentuat individuală, dar și cu însemne comune mai multor scriitori ruși și neruși din epocă și dincolo de ea.

Personalitatea de geniu nu poate să nu imprime tutu-ror activităților sale concomitente și succesive o superioară *unitate*. Cititorul *Jurnalului* va observa lesne acest lucru. Prefațatorului nu-i rămâne decât să puncteze această unitate, prezentată în și dincolo de diversificări. Dintre mijloacele ce-i stau la îndemână, el le va alege, în perspectiva însumării, pe cele „punctiforme”.

PRIMII TREIZECI DE ANI

Tolstoi își începe *Jurnalul* la vârsta de 19 ani, în 1847. Scurt timp după aceea, își întrerupe studiile universitare de la Kazan. La sfârșitul anului 1850, încearcă, la Iasnaia Poliana, să elaboreze două povestiri, una din viața țiganilor, cealaltă – descriind „istoria zilei de ieri”; nu termină însă nici una dintre ele. Tolstoi devine scriitor la începutul carierei sale militare, în primăvara lui 1851. În cei patru ani petrecuți în Caucaz (ce vor fi rememorați artistic în *Cazacii*), el definitivează câteva povestiri. Nekrasov îi publică ro-

manul *Copilăria* în revista „Sovremennik” (1852), iar apoi continuările trilogiei autobiografice, *Adolescența* (1854) și *Tineretea* (1857); Cernișevski va remarca la tânărul autor, în publicațiile sale de debut, capacitatea de a înfățișa „dialectica sufletului” și „curățenia nemijlocită a simțului moral”. Participant al războiului din Crimeea, Tolstoi publică între timp *Povestirile din Sevastopol* (1855-1856), care îi sporesc faima timpurie.

Chiar din aceste scrieri de început s-ar putea dezghioaca gânduri prevestind magistrala ulterioarei evoluții tolstoiene, de la descendentul câtorva dintre celebrele familii nobile postpetriene până la adeptul și sprijinitorul mujicului năpăstuit din preajma reformei agrare din 1861. Semnele acestei evoluții încep să mijească în conștiința lui Nikolenka Irteniev, fictiv-realul personaj autobiografic, tributar încă mediului său aristocratic, și se accentuează în confruntările martorului ocular cu eroicii apărători ai Sevastopolului asediat de inamic. Ele se întăresc continuu de la trăirile tânărului prinț Nehliudov din *Dimineața unui moșier* (1856) și până la descrierea iobăgiei din *Polikușka* (1861). Între timp, Tolstoi călătorește în Occident și dă glas dezamăgirilor sale în *Lucerna* (1857).

„Mijlocitor de pace” între țărani și moșieri, el încearcă în timpul reformei agrare să ușureze traiul celor dintâi și este constrâns de către ultimii să-și părăsească funcția după mai puțin de un an. Sprijină înființarea unor școli primare pentru copiii de țărani din satele învecinate, editează în 1862 revista pedagogică „Iasnaia Poliana”, în care își publică o serie de articole proprii, ca și povestiri pentru elevi. Această activitate e întreruptă în urma penibilului episod din vara lui 1862, când jandarmii se folosesc de absența lui pentru a pătrunde cu forța în conacul de la Iasnaia Poliana, căutând o tipografie ilegală și scrieri subversive.

Rememorarea acestor fapte pledează de la sine pentru amintita mutație. Voi renunța de aceea la detalieri, concen-

trându-mă asupra probelor similare din *Jurnal* și din capodoperele deceniilor al doilea și al treilea de activitate creatoare: *Război și pace*, *Anna Karenina*. Având în vedere întreruperea jurnalului tocmai în perioada elaborării acestor două romane, consecuția reconstituirii evoluției spirituale a lui Tolstoi va fi asigurată; mărturiile implicite ale romanelor vor prelungi mărturisirile explicite din *Jurnal* și vor asigura trecerea firească spre viziunea aproximată sub denumirea de „tolstoism”.

PRIMUL DECENIU: JURNALUL

Perioada în cauză îmbrățișează de fapt mai mult de zece ani: exceptând debutul din 1847, ea se întinde din 1851 până în 1865. Cititorul va remarca însă, cu siguranță, deosebirea de substanță dintre începuturile și sfârșitul ei. Căutările, confruntările, patimile autocunoașterii și ale autoperfecționării sunt hotărâtoare tocmai în fazele incipiente ale acestei gestații creatoare, cam până pe la terminarea campaniei din Crimeea. Apoi, în timpul gospodăririi moșiei de la Iasnaia Poliana și al călătoriilor în străinătate, încep să precumpănească aspectele „exterioare” ale biografiei, relațiile mondiale, întâlnirile cu scriitorii, observarea unor fapte de viață rușești și occidentale – cu o revenire accentuat „interiorizată” în 1863, anul fericirilor și nefericirilor de la începutul căsniciei cu Sofia Bers; după care însemnările se răresc din ce în ce, cu întreruperi mai scurte sau de câțiva ani. Deosebirea între latura „intim”-morală și cea „faptic”-mondenă a *Jurnalului* rămâne parțială și relativă. Neîndoielnică totuși în privința dominantelor, ea îmi permite să mă concentrez efectiv asupra celui dintâi deceniu, deceniul chinuitoarelor definiri de sine. Urmarea o voi putea consemna mult mai succint.

1847. Tânărul își mărturisește de la început obsesiile cu franchețe și cruzime. „Viața dezordonată” din „lumea mondenă” este „consecința unei pervertiri sufletești timpurii”.

îndreptarea cere disciplinare morală și de comportament, impunerea unui „tabel de reguli”, divizată în „reguli generale”, „reguli pentru societate” ș.a., a căror îndeplinire (sau, mai des, neîndeplinire) este zilnic verificată. Naiv și serios, autorul pornește de la un imperativ moral: „opera sufletului” reclamă „scopul vieții omului”, un „țel general și folositor” pentru „sufletul nemuritor”, „năzuința conștiință pentru dezvoltarea multilaterală a tot ceea ce există”. Tolstoi dorește să se cultive și în disciplinele științifice (lingvistice, istorice, juridice, medicale, matematici), dar tot pentru dobândirea „binelui” și înfrângerea „răului”. Răul înseamnă dependența de un mediu corupt și mincinos, mondenitate, „pofte voluptuoase”, patima jocului de cărți: „Trăiesc exact ca vitele...”

1851. Se conturează câteva laitmotive esențiale. În primul rând, autoflagelarea pentru o întreagă gamă de vicii expuse pe larg: „oricât m-aș autoeduca, nu va ieși din mine nimic”, „la mușci nu m-am gândit” (o viitoare mare temă de confesiune!), manifestă nehotărâre, înșelare de sine, nestatornicie, nesăbuintă, lașitate, înfumurare, afectare, lene, repezeală, lăcomie, „scârbos, scârbos, scârbos mi-am petrecut toată ziua...”, „cele două patimi principale pe care le-am observat la mine sunt patima jocului și trufia...”, „luându-mă după regulile succesului, am acordat prea puțină atenție regulilor morale” (fiindcă mărturisise că vrea prin jocul de cărți să-și redreseze afacerile, să ajungă în cercurile sus-puse, să primească o funcție avantajoasă), „am mințit și multă înfumurare”, „pofte lascive”, „jugul groaznic al fricii de ridicol”, „insuficientă tărie de caracter, îngâmfare și neconștiințiozitate” etc. Apoi, teama înfruntării cu divinitatea: „Vreau să mă rog, dar nu sunt în stare; vreau să înțeleg, dar nu îndrăznesc”, „dragostea și religia – iată două sentimente curate, înălțătoare”, evident o dragoste la antipodul „dorințelor mărunte”. În fine, se cuvin remarcate notațiile literare: descrierea poetică a unei nopți senine din Caucaz, sau a unor mici

scene din mediul țărănesc, ca și exaltarea literaturii „ruptă din mijlocul poporului însuși”, odată cu deplângerea propriei sale necesități oribile „*de traduire par des mots et aligner en pattes de mouches des pensées ardentes, vives, mobiles...*” (anterior își propusese, ca una dintre regulile pentru viața socială, să nu treacă „permanent conversația din franceză în rusă și din rusă în franceză” – obicei nobiliar pe care îl detestă). Din toate acestea rezultă nevoia „suferințelor”, propria lui „singurătate” morală și o teribilă „tristețe”. La împlinirea vârstei de 23 de ani, hotărăște un reviriment (decizia se va repeta la câteva dintre aniversările sale), mărturisindu-și imediat după aceea că nimic nu s-a schimbat: „am reușit să fac din nou tot ce nu aprob”.

1852. Îi citește și citează pe Platon, Rousseau, Lermontov, scrie *Copilăria* (mulțumit și nemulțumit de ea), se tânguie de boli, țintește la „cucerirea Caucazului” și la evadarea din acest vanitos „exil” cazon, împușcă becațe, fazani, cerbi, mistreți, pierde la jocul de cărți, ba crede în „fericirea artistului”, ba constată că „literatura este un fleac”, dorește cu deznădejde să muncească în „folosul oamenilor” și își pedepsește ordonanța cu cruzime, „pentru grosolanie”. Continuă să penduleze între idealuri și vicii: vrea „convîngeri ferme și statornice”, vrea să-și înfrângă cele „trei patimi păcătoase: jocul, voluptatea și orgoliul”, are remușcări „pentru irosirea celor mai buni ani de viață”, îl sperie „simptomele de bătrânețe” (altă obsesie care va reveni deseori), crede că „*Dorințele carnale sunt binele personal. Dorințele sufletului – binele altora*”, și că adevărata fericire constă în „conștiința împăcată”; sau, prelungind planul etic în cel religios: „*Este oare necesară și folositoare rugăciunea?*”, „ideea de Dumnezeu decurge din conștiința slăbiciunii omului”, „*dovada nemuririi sufletului este existența lui*” (viitor laitmotiv dostoevskian!), dorește să creadă în Dumnezeu și în nemurirea sufletului, dar „*nu înțeleg taina treimii și nici a nașterii fiului lui Dumnezeu...*” (se prefigurează polemica împotriva dogmelor Bisericii) – în-

cheie însă una dintre însemnări cu celebra invocare mântuitoare de mai târziu: „Deie Domnul!”. Rețin dintre elementele inedite, ulterior cruciale, trezirea interesului pentru istorie: „Cea mai bună expresie a filosofiei este istoria” (aproso de scrierea lui Hume despre Carol I) și „am avut un vis groaznic...” – ulterior și el, și eroii lui relatându-ne visele lor, de obicei groaznice...

1853. „Multe rele”, la antipodul mult râvnitei „ordini”: ademeneste femei, risipește bani pe fleacuri, e vanitos (tânjește chiar după o decorație), patimile îi concurează și adesea îi înfrâng rațiunea. Se războiește cu cecenii, lucrează la *Adolescența*, dorește povestiri cu un conținut „folositor” și editarea unei reviste pentru „răspândirea unor opere folositoare (moralmente)”. Se mângâie cu gândul că n-a întâlnit în cercul său nici un om care „moralmente să fie la fel de bun ca mine...”, deși convins că „prin viața sa plină de trudă și de lipsuri, poporul simplu este situat cu mult mai presus decât noi...”. Antinomiile religioase rămân aceleași: „Nu-mi pot demonstra existența lui Dumnezeu, nu găsesc nici un argument efectiv și consider că noțiunea nu este indispensabilă. Este mai ușor și mai simplu să înțelegi existența veșnică a întregului univers, cu minunata sa ordine de nepătruns, decât ființa care l-a creat”; „nu înțeleg necesitatea existenței lui Dumnezeu, dar cred în El și-L rog să mă ajute să înțeleg” (prins între dorința purificării spiritualiste și dominantele telurice ale temperamentului său). Rezultatul: „25 de ani fără o lună, și încă nimic!”.

1854. An de excepție pentru cititorul român: „am fost fericit în tot acest răstimp”, al drumului spre București, unde se lasă însă atras în viața dezordonată a ofițerimii, se căiește – „dacă mai trec trei zile în care să nu fac nimic spre folosul oamenilor, mă omor” – și revine „la vechea mea idee a perfecționării...”. Imputările continuă cu vehemență în perioada „românească” și apoi în drumul spre Crimeea: „fiind gata pentru tot ce este sublim, nu sunt în stare, din această

cauză, de binele permanent” (o remarcabilă turnură causală: căderea o generează uneori însăși năzuința excesivă), „m-am scobit în nas și n-am scris nimic – iată două imputări pentru ziua de azi” (frica de ridicol îl face să-și asume ridicolul), „trei vicii: 1) lenea 2) lipsa de caracter și 3) irascibilitatea” (constatare reluată identic la capătul câtorva următoare zile, în speranța tămăduirii prin repetiții încăpățanate). La 7 iulie, umilirea de sine atinge apogeul: „Sunt urât, neîndemânic, lipsit de scrupule și fără o educație mondenă. Sunt irascibil, plictisitor pentru ceilalți, lipsit de modestie, intolerant (*intolérant*) și rușinos ca un copil. Sunt aproape incult. /.../ Sunt nereținut, nehotărât, inconsecvent, prostește vanitos și violent, ca toți oamenii lipsiți de caracter. Nu sunt curajos. Sunt lipsit de acuratețe în viață și atât de leneș, încât trândăvia a devenit pentru mine o obișnuință aproape insurmontabilă” etc. etc. Setea de viață contrabalansează însă moralizarea, dovadă povestirile lui Epișka și despre Epișka, fragmentul despre pământul umed după o ploaie trecătoare și despre drăgălașa fiică a gazdei la care e încartiruit, alte fapte despre mediul românesc și din Sevastopol...

1855. Aici, la Sevastopol, preocupările lui se împart între cunoașterea ororilor războiului (și trecătoare avânturi patriotice), o viață mondenă continuată și sub gloanțe (mai ales jocul de cărți), planuri literare și de vindecare morală. Vrea: să reformeze armata și să întemeieze o nouă religie, „purificată de credință și mister, o religie practică, ce nu promite fericirea viitoare, ci dă fericirea pe pământ”; să strângă bani ca să-și plătească datoriile, să-și răscumpere moșia și să aibă „posibilitatea să-i elibereze pe țărani”; să scrie un roman despre „imposibilitatea unei vieți cumsecade și a robiei pentru un moșier cult, în veacul nostru”. Precum Andrei Bolkonski, ulterior, pe câmpul bătăliei de la Austerlitz, „m-am uitat la cer. Splendidă noapte. Doamne, miluiește-mă. Sunt păcătos. Lasă-mă să fiu bun și fericit”. Îl atrage pentru moment gloria literară; aflând despre masacrarea de către cenzură a uneia dintre descrierile

Respect pentru oameni și cărți

Sevastopolului asediat, exclamă: „Doresc, între noi fie spus, ca Rusia să aibă totdeauna asemenea scriitori morali...”. Și, în final: „Sunt la Petersburg, la Turgheniev”.

Anii următori pot fi, cum am spus, rezumați mai sumar.

1856. Consemnează moartea fratelui său Dmitri, dar revine imediat la preocupări proprii. „Relația dintre mine și mujici începe să mă neliniștească foarte tare”; la adunările cu mujicii, aceștia nu-l pricep, nu-l cred, văd în el un aface-rist, el continuă să-i viziteze totuși, pentru că „nici o vână artistică nu te absolvă de participare la viața obștească” (raporturi de bunăvoință și de neîncredere similare cu ale viitorilor Pierre Bezuhov sau Dmitri Nehliudov și țărani). Îl chinuie gândul îmbătrânirii, relațiile cu Valeria Arsenieva, coșmarurile: „Am avut un vis cu un măcel pe câmp. Și cu o femeie cu pieptul maroniu, care, aplecându-se goală, șoptea”.

1857. La Paris, relații chinuitoare cu Turgheniev (îl stimează, nu-l simpatizează, „e un om rău prin răceala și inutilitatea lui...”), asistă la executarea criminalului François Richet („Ghilotina nu m-a lăsat multă vreme să dorm...”); trece în Elveția, scrie *Lucerna*, revine acasă, unde – la Pirogovo – „sărăcia oamenilor și suferințele dobitoacelor sunt îngrozitoare”; se chinuie că e atras din nou „pe fâgașul iobăgiei”, eliberează câțiva iobagi, discuții cu mujicii, citește Evanghelia și *Iliada* („Cum de n-a știut Homer că binele e dragostea!”), e invitat la baluri moscovite...

1858. „Mi-am parcurs jurnalul. Decad în mod vizibil!” „Gândul bătrâneții care se apropie mă chinuie. Mă privesc în oglindă zile întregi.” „Deseori mă întreb cu spaimă: ce iubesc eu, de fapt? Nimic. Nici vorbă, nimic. O asemenea situație e mizerabilă.” „Am hotărât că trebuie să iubești și să muncești, și gata. Pentru a câta oară?”

1859. Patima pentru Aksinia: scârbă și dorință (le va descrie ulterior în *Diavolul*).

1860. Îl dezgustă „religia progresului” ca provenind din „lipsa credinței”, adevărata religie fiind „doar Biblia – fără

interpretări...”, „am visat desființarea ruletelor”, „am văzut, în vis, cum mă îmbrăcam ca țăran și mama nu mă recunoștea”; consemnează sumar moartea fratelui său Nikolai, îngrozit ca nu cumva să-l lovească și pe el tuberculoza...

1861. În Germania. Apoi vizite la familia Bers, activitate pedagogică și de „mijlocitor”.

1862. „Idea absurdității progresului mă urmărește.” „Mutră pocită, nu te mai gândi la însurătoare, alta este chemarea ta, și multe îți vor fi ție date în schimb.” Totuși, „niciodată viitorul împreună cu o soție nu mi s-a înfățișat atât de clar, plăcut și calm”. Cu Liza, oare, sau cu Sonia? „*Logodnic, daruri, șampanie*”, Liza, jalnică, îl sărută în loc să-l urască, „neînchipuită fericire”, plenitudine, remușcări pentru egoism. „Teribil de mare am crescut. Oare nu sunt invidios? De n-aș îmbătrâni.”

1863. Momente de fericire și de nefericire într-un iureș amețitor: „sunt un egoist descompus”, „sunt mic și nemernic. Și este așa din momentul în care m-am căsătorit cu femeia pe care o iubesc. Tot ce e scris în acest capitol e aproape o minciună – un fals. Gândul că și aici ea citește peste umărul meu îmi diminuează și alterează adevărul”, „e groaznic, înspăimântător, lipsit de sens să-ți legi propria fericire de condiții materiale – soție, copii, sănătate, bogăție”, descrie nașterea primului său copil, „nedreptatea și egoismul ei liniștit”, „nu, nu m-a iubit și nu mă iubește”, iar după o singură zi – e fericit datorită soției și nemulțumit doar de sine...

1864-1865. Fericire casnică, răzlețe însemnări despre *Anul 1805*, romanul în curs de elaborare; gimnastică, lecturi, vânătoare.

1878. „După 13 ani, vreau să-mi continui jurnalul.” „Toate josițiile tinereții mi-au fript inima de groază și de durerea căinței. M-am chinuit îndelung.”

În germene, comportamentele viziunii sale Tolstoi le schițează în *Jurnalul* anilor de tinerețe. Marile romane desăvârșesc procesul în plan artistic.